

דף סד

א' אי רבנן, מאי איריא עוקרין אפילו קיומי נמי שפיר דמי' – נראה לומר שרק בשל גוי מותר לדעת רבנן, אבל בשל ישראל ודאי איסור יש בדבר על כל פנים מדרבנן (ריטב"א).

א. החתם-סופר בחידושו כתב שגם לרבנן יש איסור מדרבנן לקיים כלאים, וזה באור מה שאמרו שמשום מיעוט תיפלה התירו מתנת חנם – ואם היה מותר לגמרי, איזו מצוה יש באיבודם.

וכבר העיר על דבריו בשו"ת פרי יצחק (ח"א טז), הלא בסוגיא מבואר שלחכמים מותר לכתחילה [על כל פנים בשל נכרי, כדברי הריטב"א], שהרי שאלו 'אי רבנן, מאי איריא עוקרין, אפילו קיומי נמי שפיר דמי'.

ב. עוד כתב הריטב"א שהברייתא מדברת אף בכלאי הכרם האסורים בהנאה, ודלא כהתוס'. וצריך לומר שהגם שנוהג אצל גוי, אין איסור להשתכר מקיומם כגון לעשות שם גדר לנכרי, כיון שלנכרי עצמו אין איסור, ואין חייבים לאבדם, והוא רק מקיימם אצלו ואינו נהנה מן הכלאים עצמם אלא מעבודת השמירה. וצ"ע.

מדרבי יהודה נשמע לרבי עקיבא, לאו אמר ר' יהודה אסור ליתן להם מתנת חנם אבל למעוטי תיפלה שפיר דמי, לר' עקיבא נמי דאמר רע"ק המקיים בכלאים לוקה, למעוטי תיפלה שפיר דמי. ותו לא מדי' – ואם תאמר מה ראייה, הלא כשעושה למעט תיפלה אין זו מתנת חנם, כי עושה לתועלת, ומנין שהותר לעבור על איסור לצורך מיעוט תיפלה.

ויש לומר כיון דלרבנן אין איסור בקיום כלאים, אין כאן צורך מצוה ותועלת ממשית, ואעפ"כ הותר כדי לאבד כלאים, אם כן יש לשמוע שאף לרע"ק אין איסור לרצות בקיומו כדי למעט תיפלה. [אמנם אין לשמוע מכאן שהותר לעשות מעשה של קיום לצורך מיעוט תיפלה, אלא רק מחשבת הלב דרוצה בקיומו הותר, כי נראה שאף לענין מתנת חנם אין איסור ממש בכי האי גוונא, שמ"מ הריהו ממעט תיפלה והוי צורך קצת]. וע"ע במובא בגטין לח אודות איסור שחרור עבד לצורך מצוה או קבלת תועלת גשמית.

שו"ר שכבר עמדו על הקושיא הנ"ל האחרונים ז"ל; הגרעק"א בתשובה קצד, החת"ס בחידושו (ח"ו), ובשו"ת פרי יצחק ח"א טז.

למעוטי תיפלה שפיר דמי' – מהאחרונים יש שהקשו, כיצד הותר ליטול שכר על קבורת המת והלא המת נאסר בהנאה, ומה ההבדל בין זה לשאר איסורי הנאה שאסור להישכר למלאכה עבורם? (ע' שו"ת חתם סופר קכח).

ותרץ הגאון בעל חוות דעת שקבורת המת הרי היא נידונית כ'למעט את התיפלה' שיותר. וצריך עיון, הלא נהגו גם ליטול שכר על שמירה על המת ולא רק על הקבורה, ובוה אין מיעוט תיפלה. ונראה פשוט שאין שייך לאסור אלא באיסורי הנאה, שאם נאבדו או כלו מאליהם – שפיר דמי, אבל במת הלא יש מצות קבורה שמוטלת על האדם, הוא או אחר, לקבורו, והלא גם אם אינו נוטל שכר הוא רוצה בקיומו שלא יאבד כדי שיוכל לקיים בו מצות קבורה, ממילא אין שום איסור במה שנוטל שכר עבור הקבורה שהרי מחוייבים לשמרו כדי לקיים מצות קבורה (אבי עזרי סוף הל' אבל).

והחתם-סופר (שם) תרץ שאין איסור אלא במקום שאיסור ההנאה הוא הגורם לאיסור 'רוצה בקיומו', אבל מת אין איסור הנאתו גורם איסור קיומו אלא או משום בזיונו או משום כפרה, ובלא זה לא היתה מצוה לקבורו, ועל כן אע"פ שאסור בהנאה – שכרו מותר.

ויש לעיין בתירוץ, הלא בודאי אין איסור הנאה של מת שונה משאר איסורי הנאה שטעוניהם שריפה או קבורה מחשש תקלה, ואם כן מדוע אין שייך איסור 'רוצה בקיומו' מצד זה (אבי עזרי שם).

א. עוד יש להעיר על תירוץ החת"ס: גם אם ננקוט שמצד איסור"נ שבמת לא היה חייב לקברו, ולכן אין בזה איסור 'רוצה בקיומו', שהרי קיומו מותר מצד איסור"ג, הלא עצם הדבר שהוא משתכר בגללו הריהו נהנה ממנו עכ"פ [ואמנם איסור דאורייתא אולי ליכא, שאינו נהנה ממנו ממש אלא בעקיפין, אך צ"ע אם שונה הדבר ממכירת איסור"נ שמבואר בכמה ראשונים שאסור מה"ת].

ועל כרחנו צריך לומר שדעת החת"ס היא שאיסור הנאה מן המת ענינו להשתמש במת לצורך ותועלת החי, אך כל שהוא לכבוד ותועלת המת – אינו בכלל האיסור, ואינו דומה לשאר איסור"נ. וא"כ זו כוונת החת"ס שכיון שאין חוב קבורה אלא משום כפרה או משום ביוון, מזה מוכח שמצד איסור הנאה לא היה צריך לקברו, כי מהות האיסור אינה אלא השתמשות במת לצורך אחר, ואין איסור בעצם קיומו. ומובן לפי"ז שגם אין איסור להרויח מן הטיפול בו, שהרי עצם השמירה והקבורה נעשים בשביל המת, ולכן גם מותר להרויח ולהנות ממעשה זה.

ב. ממש"כ החוות-דעת שקבורה נידונית כמעוטי תיפלה – מבוארת דעתו שכל דבר שמקיימו לצורך קבורתו או איבודו, הגם שלא נעבדה בו עבירה – נחשב 'מיעוט תיפלה'. וכן מבואר בגמרא, שכלאים ביד נכרי נחשב 'מיעוט תיפלה' הגם שלא היתה כאן עבירה, וגם אין מצוה באיבוד הכלאים הללו. [אם כי יש מקום לדחות שמ"מ כלאים נחשבים דבר שנעשה בו עבירה, הגם שהגוי אינו מצווה בזה, אך מהחזו"ד מוכח שגם כשאין לתא דאיסורא הרי זה מיעוט תיפלה]. ונראה לפי"ז שגם בהצטרפות שני הדברים, שאין בדבר מצות איבוד או קבורה, וגם לא נעשה בו איסור – יש באיבודו משום 'מיעוט תיפלה'. וזה דלא כמו שכתב בפרי יצחק (טז) שחמץ בפסח ביד נכרי אינו נחשב מיעוט תיפלה ואסור ליהודי להישכר לנכרי לאבד חמץ בפסח.

ג. עוד בענין נטילת שכר על קבורת מתים – ע"ע שו"ת דובב מישרים ח"ג כ.

'ישראל שהיה נושה בעובד כוכבים מנה ומכר עבודת כוכבים והביא לו... מותר, אבל אם אמר לו המתן לי עד שאמכור... אסור' – פרש הרא"ש (ונראה שזו גם כוונת התוס') שאין הדבר תלוי באמירה דוקא, אלא עיקר החילוק הוא אם נצרך להמתין למכירת האיסור כדי להיפרע את חובו, כי אין לו ממה לפרוע אלא מזה – אזי הוא חפץ בקיומו שהרי בלעדיו לא ייפרע, ואסור בין אם אמר בין לא אמר. אבל אם יש לו להיפרע מנכסים אחרים או שיש לו ערבויות – מותר.

[ונראה שנקטו בבירייתא 'אמירה', מפני שאם לא אמר וגם לא ידע אם יש לו נכסים אחרים להיפרע מהם אם לא, ומכר ע"ז ונתן לו דמים, אף אם הוברר בסוף שלא היה לו להיפרע ממקום אחר – מותר, כי אין אסור אלא בשידע ורצה בקיומו. ולכך נקטו 'אמר' שאו יודע בדבר].

ולדעת הראב"ד (וכן הסכימו הרמב"ן, הרשב"א והריטב"א) מדובר כאן שיש לו נכסים אחרים להפרע מהם מיד, ומדעתו המתין לו עד שמכרן – רק אז אסור, אבל אם לא היה בידו לנגשו, ועל כרחו הוא מרחיב לו את הזמן, אע"פ שאמר לו איני יכול לפרעך עד שאמכור את ייני ואפרע לך – מותר, שהרי אנוס הוא ואין זה בכלל 'רוצה בקיומו'.

א. לכאורה נראה שלדעת הראב"ד אין איסור 'רוצה בקיומו' כאשר רוצה בקיום הדבר להינצל מהפסד ונזק, הלכך מותר להיפרע מדמי מכירת האיסור הגם שרוצה בקיומו. ולדעה ראשונה אף זה אסור. וכבר נחלקו בדבר האחרונים (ע' בשו"ת חתם סופר או"ח קטז קיט; מקור חיים סוס" תג). וצ"ע.

ב. מפשטות לשון הרמב"ם (וכ"ה בשו"ע קלב,1) משמע שהכל תלוי באמירה. וצ"ע.

'שאני ירושת הגר דאקילו בה רבנן...' – ומפני שאיסור 'רוצה בקיומו' אינו אלא מדרבנן, לכך הקלו בו בירושת הגר (ע' אגרות משה יו"ד ח"א נא. וע"ע חזו"א שביעית ד, יז; חדושים ובאורים לעיל לב.).

(ע"ב) 'אלא איזהו גר תושב, זה גר אוכל נבילות שקבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה

חוץ מאיסור נבילות' – שבפירוש אמרה תורה ליתן הנבלה לגר לאכלה. ויש מפרשים לאו דוקא איסור נבילות, אלא בכלל זה שאר איסורי לאוין, שאינו נזהר שלא לעבור עליהם בשעת יצרו, כאוכל נבלות לתאבון, אבל נזהר הוא באיסורי כריתות (ע' במאירי).

'ליתן רשות ולבטל רשות' – דבר אחד הם, ושנוי במסכת עירובין בכמה מקומות, פעמים בלשון ביטול פעמים בלשון נתינה (תורי"ד).

'רב יהודה שדר ליה קורבנא לאבידרנא ביום אידם' – משמע שכל שאין חשש עבודה זרה, מותר לישראל לשמח לנכרי ביום אידו. ומכאן כתב מהר"ם בן חביב (בשו"ת קול גדול ס) להתיר לישראל לנגן ולשורר בבית הישמעאלים ביום אידם. [והוכיח שאין לחלק בין אם הישראל נמצא עם הגוי ושמח עמו אם לאו], אלא שמצד אחר כתב לאסור, וזו לשונו:

'מיהו ודאי היינו לפי שורת הדין, אבל הני משוררים ומנגנים בכל מקום ובכל שעה יש לאסור להם משום דמנבלים פיהם בכל מיני נבלות וליצנות, וכל המרבה בדברים הרעים אלו הוא משובת בעיניהם, ועתידין הם ליתן את הדין, דאין להתיר להם משום הא דאמר בהפועלים (ב"מ צא.) מותר להכניס וכו' ולפריצותא לא חיישינן מאי טעמא בעבידתיה טריד ולא מהרהר – דמ"מ כל פה דובר נבלה אינון, ומתת לצים שאינם מקבלים פני שכינה. וידוע מה שאמרו בגמרא בפ"ק דחגיגה 'ומגיד לאדם מה שיחוו...'. ולכן כל בעל נפש ירחק מאימון זה, והשי"ת יקרבונו לעבודה'.

דף טה

'אמר ליה, אית לכו כי האי גוונא לעלמא דאתי' – הגוי הלזה וכל כיוצא בו, שקועים המה בתאוות עולם-הזה והן הם כל חיותם, וללא מילוי תאוותם – למה להם חיים, כי אין להם שום הרגשת והשגת חיות אחרת אלא חיות הגופני בעולם הזה ואינם משיגים עונג אחר מלבד עינוגים גופניים. ועל כן אמר לו לרבא: 'אית לכו כי האי גוונא לעלמא דאתי?' – שהעולם הבא הוא נחלת הצדיקים הפרושים ומרוחקים מתאוות, ומה בצע להם להשיג על ידי פרישותם עולם הבא, מה עונג יוכלו להשיג שם אם אין להם עינוגי התאוות האלו – כי הוא לא השיג כלל עונג אחר. 'אמר ליה: דידן עדיפא טפי מהאי. אמר ליה: טפי מהאי מי הוה? אמר ליה: אתון איכא עליכו אימתא דמלכותא' – והלא אימת המלכות מבטלת שלוותכם והנאתכם מן העולם הזה, ולעולם אין הנאתכם שלמה כי אין מילוי לתאוותכם כרצונכם. ואילו 'אנן לא תיהוי עלן אימתא דמלכותא' – כי מורא שמים שיש על זרע ישראל וקיימת גם לעולם הבא כמו שאמרו בספרא בחוקותי, לא זו בלבד שאינה מטרידתם אלא היא המוספת להם שלוה, והיא היא תכלית שלוותם. כי שלות בני ישראל בשורש נפשותם, היא מזה שהש"י להם לאלקים, ואין לנו מלך אלא אתה; שמחתם מתוך יראתם היא באה (ע' תנב"א רבה, ג), וזהו מילוי תאוותם וחשקם – יחוד אהבה ויראה, וכמו שאנו מבקשים תמיד 'יחד לבבינו לאהבה וליראה את שמך', ולא עשה כן לכל גוי.

'עד דיתבי אתא ההוא פריסתקא דמלכא... אמר ליה: עינא דבעי למיחזי לכו בישותא – תיפקע. אמר ליה רבא: אמן. פקע עיניה דבר שישך' – יש להבין, אם ידע בנפשו שעינו רעה על ישראל, כיצד זה קילל את עצמו?

דף סד

- קיא. א.** דמי עכו"ם וחילופיה ביד עובד כוכבים – האם מותרים בהנאה לישראל?
ב. ישראל הנושה בנכרי, האם רשאי להיפרע ממנו על ידי שימכור הנכרי ע"ז או יין נסך שלו ויפרע לו דמיהם?
ג. יורשים ושותפים שאחד מהם עובד כוכבים – האם מותר לישראל לומר לשותף העכו"ם: טול אתה ע"ז או יין נסך ואני אטול דבר אחר במקומו?
- א.** אמר רב נחמן: מסתבר, דמי עכו"ם שביד עובד כוכבים מותרים, וכפי שמוכח בתוספתא. (כי המקור לאיסור דמים מוהיית חרם כמוהו, בישראל נאמר ולא בב"נ. תוס').
 לדעת התוס', אם בא לקנות מן הדמים ע"ז – הדמים אסורים. ולדעת הרו"ה מסקנת ההלכה (כפי המשתמע מהסוגיא בדף יב) שדמי עכו"ם ביד גוי אסורים.
- ב.** ישראל הנושה בנכרי, אם הלך הנכרי מעצמו ומכר ע"ז ויין נסך לפרוע חובו – מותר. אבל אם אמר לו: המתן עד שאמכרם כדי לפרוע לך – אסור, שהרי רוצה בקיומו.
 הרא"ש והר"י מדייקים מלשון הגמרא שאין איסור אלא כשאין לו נכסים אחרים או ערבויות להפרע ממקום אחר, [ואז אסור אפילו לא אמר לו בפרוש, שהרי מ"מ רוצה בקיומו. רא"ש].
 ויש חולקים.
- ג.** מי שנשתתף עם עובד כוכבים בעבודת כוכבים, אסור לומר לו: טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות, טול אתה יין נסך ואני פירות – שהרי הוא רוצה ונהנה בקיומו. ואולם בגר שירש עם עכו"ם את אביו הקלו שיכול לומר לו זאת כל עוד לא באו לרשותו של הגר – גזרה שמא יחזור לקלקלו.
 יש שכתב שאין מותר אלא למ"ד 'יש ברירה' (עריטב"א). ויש חולקים (עתוס' ועוד).

קיב. א. גר תושב, מהו שיבטל עבודת כוכבים?

- ב.** איזהו גר תושב שמצוה להחיותו?
ג. האם מותר להפקיד או לייחד יין אצל גר תושב, ומה דין סתם יינו?
ד. האם גר תושב חשוד הוא לדיני התורה?
ה. מה דינו של גר תושב לענין עירובי חצרות בשבת?
- א.** גר תושב, אמר רב נחמן: מסתבר שאינו מבטל ע"ז מפני שאינו עובדה.
א. הוא הדין לישמעאלי שאינו עובד ע"ז (ריטב"א; ב"י ורמ"א יו"ד קמו).
ב. בירושלמי (יבמות ה, א ע"ש במפרשים) מובא שגר תושב מבטל עכו"ם של נכרי.
ג. לדברי ריש לקיש שע"ז שנשתברה מאליה מותרת, לא גרע שבירת גר תושב מנשתברה מאליה (עפ"י תוס').

ב. איזהו גר תושב שמצוה להחיותו (סה);

- רבי מאיר אומר: כל שקיבל עליו בפני שלשה חברים שלא לעבוד עכו"ם.
 וחכמים אומרים: כל שקיבל עליו שבע מצוות שקבלו עליהם בני נח.
 אחרים אומרים: שקבל עליו לקיים את כל המצוות שבתורה חוץ מאיסור נבלות.

הלכה כחכמים (ר"ן). והראב"ה כתב כר' מאיר. וצ"ע. [ורש"י בהרבה מקומות כתב שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבלות (ע' פסחים כא: ב"ק ק"ג: ועוד). וע' בספר באר שבע סנהדרין צו: ובשו"ת ושב הכהן לז; אמת ליעקב יתרו כ,י בראשית א,כט].
וצריך שיקבל עליו שמירת ז' מצוות בפני שלשה חברים [שגם חכמים אינם חולקים על רבי מאיר בצורת הקבלה] (עפ"י רמב"ם מלכים ח וכו"מ).

ג. מיהדים אצל גר תושב יין לזמן מועט, אבל אין מפקידים אצלו (כי למשך זמן מרובה חוששים לאחלופי, או משום חשש מגע מעובדי-כוכבים הבאים אצלו. ערש"י ותוס'). ואין חילוק בין עיר שרובה ישראל או רובה עובדי-כוכבים.
יינו אסור בשתיה ומותר בהנאה. ר' שמעון (בן גמליאל. ער"ן, רש"ש) אומר: יינו יין נסך (לפי שאינו מקפיד על מגע עכו"ם. רש"י). וי"א: מותר אף בשתיה.
דעת הרמב"ם להלכה שמותר בהנאה ואסור בשתיה (טשו"ע יו"ד קכד, ב). וי"א שאעפ"י שיינו אסור בשתיה משום חתנות, כי לא חילקו בדבר, אך מגעו אינו אוסר. ויש חולקים.

ד. גר תושב הריהו כעובד כוכבים לשאר כל דבר [מלבד לענין יינו ולענין ביטול עבודת כוכבים, כאמור]. ופרש"י שכיון שלא מל חשוד הוא לכל התורה.
לכאורה נראה שעל שבע מצוות אינו חשוד לעבור, שלא כשאר גויים. ערמב"ן מכות ט.

ה. גר תושב דינו כעכו"ם לענין ביטול רשות בשבת; שאם היה ביתו פתוח לחצר שדרים שם בני ישראל, אין מועיל שיבטל להם את רשותו בשביל להתיר להם הטלטול בחצר, כשם שמועיל לעשות כן לישראל הדר שם ולא עירב [ואפילו מומר, כל שהוא משמר שבתו בשוק (= בפרהסיא) נותן רשות ומבטל רשות]. אלא כשם שבעכו"ם אין מועיל ביטולו עד שישכיר להם רשותו מערב שבת, כך דין גר תושב.

דף טה

א. האם מותר לשלוח תשורה לנכרי ביום אידו כאשר ידוע שאינו עובד ע"ז?
ב. פועל המעביר חביות ממקום למקום, והיו ביניהן חביות יין נסך – באלו אופנים שכרו מותר ובאלו אסור?
ג. ישראל שהיה מספק יין ושופכו מהחביות לנודות עובדי-כוכבים, וגם היה מעביר אותם נודות בנהר ובעבור זאת נוטל את החביות הריקות לעצמו – האם מותר הדבר?
א. מסופר על רב יהודה ורבא שהיו שולחים תשורה לאנשים מסוימים ביום אידם, כיון שידעו בהם שאינם עובדים ע"ז.

ב. עובד כוכבים ששכר ישראל להעברת מספר חביות, ובכללן היו כמה חביות יין, ואפילו חבית אחת; אם קצץ לו סכום כולל לכולן – השכר כולו אסור. ואם קצץ סכום מסוים לכל חבית וחבית – אין השכר כולו אסור אלא שכר חביות היין, שכל חבית נידונית כשכירות בפני עצמה.
גם באופן הראשון, אם לאחר שנשלמה קבלנותו (-לעתותי ערב' כפרוש התוס', דלא כמשמעות פרש"י) אמר לו להעביר לו חבית יין – אין השכר כולו נאסר אלא דמי החבית הנוספת בלבד.